

Del tot al quasi res: Balears i l'aspiració autonòmica

De 1977 a la invenció
preautonòmica i la
concreció estatutària
de les Illes Balears,
hi ha tot un procés
degenaratiu de les
esperances i il·lusions
generades pel
nacionalisme que,
al capdavall,
en resultà exclòs.

A les Illes Balears, entre gener de 1976 i el 1978, es produeix un esbucament fals de la *nomenklatura* franquista, que és substituïda per una de nova, convenientment adaptada, que va saber olorar, ja el 1975, la necessitat de reciclar-se per continuar gaudint del poder. Així va ser. Mentrestant, la quasi inexistent oposició al franquisme, que pretenia substituir aquella *nomenklatura*, va ser incapaç de donar respostes pràctiques a les noves necessitats, i quan s'adonà de la realitat social, econòmica i, també, política, ja era tard. Els que s'havien organitzat ràpidament i contundentment entorn d'unes sigles implantades des de Madrid, la UCD, foren els guanyadors de les primeres eleccions. L'esquerra, destrossada, s'hagué de sumar (el PSOE) al que era la realitat electoral. El nacionalisme, derrotat, quedà fora de joc políticament. D'aquesta manera, doncs, el procés autonòmic va ser pensat, projectat i executat per Madrid i acceptat a Balears pels que protagonitzaven el poder delegat, UCD i PSOE. La resta, no hi pintà una regadora.

El poder. La decrepitud política franquista es va veure molt aviat. Així, els sectors més tecnòcrates i hàbils del règim es convertiren a la nova *fe* reformista. El 1974 ni un sol polític de les institucions del règim es declarava reformista. Al cap d'un any ja tots els que volien tenir futur deien ser-ho. Els canvis es veuen ràpidament. A l'Ajuntament de Palma, el gener de 1976, un jove tecnòcrata, Paulí Buchens, és elegit —entre els regidors, la qual cosa passava per primera vegada— nou batlle. Al cap de no res el

poder per excel·lència en una província franquista, el governador civil, és substituït. L'ultradretà Carlos de Meer és desstituit —després d'haver-se enfrontat amb la premsa, el bisbat, l'oposició, els reformistes... amb tothom, vaja— i el reemplaça Ramiro Pérez Maura, autotitulat "liberal", que ràpidament connectà amb el tàndem reformista de l'Ajuntament de la capital, el batlle Buchens i el tinent de batlle, Miquel Duran.

Els líders dels incipients moviments d'organització de la dreta grupuscular balear ràpidament s'adonaren que en aquella connexió reformista de Madrid, govern civil i Ajuntament de Palma hi havia el poder. I cap allà tendiren. Els reformistes buidaren l'estructura política i partidista del règim, el Movimiento, de manera que més d'un any abans de la desaparició formal ja no existia. Quedava la Diputació com a reducte ultra. Però no importava. L'obviaren i el seu futur va ser la lenta agonia fins la seva desaparició (1979) per ser substituïda pels consells insulars.

Així, les coses l'eix reformista Madrid, govern civil i Ajuntament de Palma va arrabassar el poder polític de Balears. Va ser aquest eix (Miquel Duran així ho va dir en una entrevista el 1996) el que dictaminà que res de bregues internes a les Illes i que tots a les ordres de Madrid per fer llistes electorals sota unes úniques sigles: UCD. Amb una rapidesa enorme, tot va canviar i l'oferta única de la dreta amb aparença de modernitat fou una realitat a començament de 1977.

Paral·lelament, l'esquerra i el nacionalisme creava, durant l'any 1976, fantasmagòriques estructures d'organització

caòtica, nul·la eficàcia i patètica activitat: les assemblees democràtiques. I el que havia de ser punt de trobada de mínims comuns a tota l'oposició es va convertir en trampolí de salt amplificador de divergències, sovint un salt a una piscina buida. Al gener es crea l'assemblea menorquina; a l'estiu, la mallorquina; i al setembre, l'eivissenca i la formenterenga. Per fi, a últims d'aquell mes es constitueix la que havia de ser Assemblea Democràtica de les Illes Balears (la unió de les insulars), amb la intenció de representar de manera unitària les instàncies oposidores a tot l'estat. Significativament al cap de dos mesos ja no existia, a causa de les bregues internes: mai no aconseguí tenir una sola veu, n'hi havia tantes com illes –això, quan en una illa hi havia hagut acord, cosa difícil– i, sovint, enfrontades; així doncs, els partits més pragmàtics se'n varen desentendre i va perdurar com una estructura virtual que només servia de pantalla per a l'esquerra radical.

En aquest ambient, doncs, el que passà no va ser gens estrany. Arribaren les eleccions del 15 de juny de 1977 i UCD agranà (50,79% dels vots vàlids: quatre diputats de sis, i tres senadors de cinc), el PSOE aguantà (23,04%, dos diputats i un senador) i AP va poder sobreviure (8,80% i un senador, per Eivissa). La resta, res. Uns (PSI després PSM, i PCE després EU), tan sols obtingueren els vots suficients per a no desaparèixer; i d'altres, com Unió Democràtica de les Illes Balears, Unió Autonomista, etc., acabaren oblidades o fagocitades per altres forces.

Algunes de les formacions que van desaparèixer (ultraesquerra i part del nacionalisme), a més del PSI, havien estat els líders de la reivindicació nacional de caràcter autodeterminista o autonomista. Per pressió d'aquests sectors, els moderats (UCD i PSOE) havien acceptat signar el pacte autonòmic quinze dies abans de les eleccions. Aquest document suposadament comprometia els partits, foren quins foren els resultats, a recórrer conjuntament el camí cap a la redacció de l'Estatut.

Una vegada desapareguts o malmesos els protagonistes de l'autonomia, el futur del pacte autonòmic estava cantat.

Així i tot el nacionalisme, que després del desastre electoral es reorganitza entorn del PSI (que el 1977 passarà a ser PSM de Mallorca i el seu homòleg i confederat de Menorca), no tira la tovallola. Pretenia liderar, com havia fet durant el 1976 i els mesos previs a les eleccions de 1977, la reivindicació autonomista. Però es trobà amb l'evidència que ni UCD ni PSOE estaven disposats a reconèixer legitimitat a estructures no electes.

El fet s'imposaren per la lògica de les urnes. El 30 de juliol de 1977 es constitueix l'Assemblea de Parlamentaris, formada pels electes d'UCD i PSOE i presidida pel centrista Jeroni Albertí. En la primera reunió es va aprovar l'acta fundacional de l'autonomia de Balears: es declarava que l'objectiu fonamental de l'Assemblea era aconseguir l'autonomia, a partir de la negociació amb el Govern, i s'atorga, "mentre no hi hagi la instauració definitiva dels organismes d'autogovern lliurement decidits", el caràcter "d'única institució vàlida per a completar el procés democràtic de les Illes, el qual només podrà considerar-se acabat amb la consecució de l'autonomia".

Era el punt sense retorn. El nacionalisme quedava definitivament exclòs del procés. Manaven els vots del 15 de juny, i el futur, fos quin fos, seria gestionat a Balears per UCD i PSOE, que "negociarien" amb Madrid les competències que el Govern central tengués a bé concedir. Així ho acabà reconeixent al final del procés el mateix president de l'Assemblea de Parlamentaris, Jeroni Albertí: "Nosaltres proposàvem i Madrid decidia." Més clar, impossible.

El Consell General Interinsular. En l'imaginari mític del nacionalisme a les Balears, la data del 29 d'octubre de 1977 hi té una gran rellevància. És el dia de la manifestació per l'autonomia al crit de "Volem s'Estatut". En realitat és això: mite.

Cert és que després de les eleccions, el nacionalisme intenta l'enèsima reorganització, com s'ha dit. Imbuïts de la idea que la societat mallorquina i balear seria semblant a la catalana, i amb contacte permanent amb forces homòlogues del

Jeroni Albertí, president de l'Assemblea de Parlamentaris formada per UCD i PSOE: "Nosaltres proposàvem i Madrid decidia."

Principat o simplement per empatia ideològica, es comença a preparar la diada com a suposat catalitzador de la presumpta ànsia social d'autonomia. Hi havia tanta part de convicció ideològica com d'estratègia i tàctica política: si el nacionalisme cultural conreava la diada i el polític la protagonitzava, potser el resultat seria positiu per al nacionalisme en un futur immediat, concretament en les eleccions municipals i preautonòmiques que s'intuïen properes.

El nacionalisme cultural, bàsicament l'Obra Cultural Balear, es posa a la feina. El polític, el PSI, també. Fins i tot s'hi apunten sectors nacionalistes més radicals. Al principi, cap a finals de setembre, ni UCD ni PSOE li presten massa atenció. Quan s'adonen de la jugada estratègica del nacionalisme, que al capdavall podria suposar una remota possibilitat d'erosió dels seus interessos polític-electoral, reaccionen. Passen a liderar la diada. Part dels activistes que

Tres portades de la publicació *Mallorca socialista* que denoten la frustració que va causar el procés autonomista al PSI (PSM).

pensaren la jugada, com Antoni Serra, queden bocabadats quan els altres partits no reaccionen i cedeixen protagonisme a UCD i PSOE. La substitució i control és ràpida i contundent. Els últims intents dels nacionalistes de recuperar un espai propi com a protagonista són aixafats per la UCD. En una reunió a 24 hores de la diada imposen qui parlarà i de què i, segons explicà anys més tard Antoni Serra en una entrevista, si no s'acceptaven les seves condicions se'n retirarien. S'acceptaren. I la diada va ser un èxit de participació al qual no hi degué ser aliè el fet, més que significatiu, que el poder institucional efectiu d'UCD –el govern civil i els ajuntaments– s'hi va posar a la feina: autocars pagats per ajuntaments franquistes traslladaren gent d'arreu de Mallorca a la manifestació per l'autonomia, a Palma... El preu va ser la foto publicada de la capçalera de la manifestació que esdevingué tot un símbol: tot el centre, tot el que cabia en l'objectiu de les càmeres i que apareixia a les portades de la premsa de l'endemà sota els titulars que el poble balear volia autonomia, amb banderes amb franja blava en alt i en primera fila, els dirigents d'UCD i PSOE. No se n'hi veia cap de nacionalista.

Si la constitució de l'Assemblea de Parlamentaris liquidava les aspiracions institucionals del nacionalisme, la diada del 29 d'octubre de 1977 esvaïa, fins i tot, l'esperança que aquest àmbit ideològic i polític tengués un mínim protagonisme en el procés autonòmic, ni que fos simbòlic. Ni això, li deixaren.

Un munt de renúncies. Amb aquests condicionants, de total hegemonia ostentosa i orgullosa d'UCD i PSOE, el procés autonòmic es posà en marxa. Amb múltiples estira-i-afluixes amb el Govern Suárez, esdevingué un camí sembrat d'entrebancs sempre resolt de la mateixa manera: renúncia rere renúncia de l'Assemblea balear. Finalment, el 2 de juny de 1978, el consell de ministres aprovava el reial decret llei que regulava el règim preautonòmic de les Illes Balears. El 24 de juliol següent l'Assemblea de Parlamentaris es reunia per darrera vegada i es reconstituïa, es reformava, es regenerava o es transmutava alhora en Consell General Interinsular (CGI). Fi-

nalment elegia –amb l'abstenció del PSOE– Jeroni Albertí, d'UCD, com a president del primer ens d'autogovern balear d'ençà el segle XVIII.

El 28 de juliol, en un acte solemne celebrat al pati d'armes del castell de Bellver, a Palma, es presentava el CGI, amb la presència del president de la Generalitat de Catalunya i d'alts representants de la Diputació d'Aragó i del Consell General Valencià, així com de tots els consellers del CGI, representants d'altres partits i d'insignes figures de la cultura de les Illes, com Francesc de Borja Moll, Josep Maria Llopart o Joan Miró.

Els qui no hi eren eren els nacionalistes que més s'havien significat en la reivindicació d'una autonomia que havien pensat, i somniat, d'una manera radicalment diferent. Poc abans de la constitució del CGI, i quan ja era públic com seria l'immediat autogovern illenc, qui ara és conseller de Cultura i Educació del Govern de les Illes Balears, Damià Pons (PSM), escrivia en el diari *Baleares* un article titulat *L'estafa de la pre-autonomia*. No hi fan falta més comentaris.

A partir d'aquell moment –i a pesar d'una petita presència nacionalista (dos membres) al consells insulars i al CGI gràcies a les eleccions preautonòmiques de 1979, van continuar essent UCD i PSOE els qui protagonitzaren el procés que havia de conduir a l'autonomia constitucional (1983). Si el nacionalisme no reconeixia, tot i participar-hi, les incipients estructures d'autogovern per insuficients, a l'altra banda de l'espectre polític, AP tampoc no les acceptava, amb excuses múltiples i canviants però un evident fet de fons: no mostrava massa interès autonomista.

El febrer de 1983 s'aprovava a les Corts espanyoles l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, amb l'abstenció d'AP. L'1 de març es publicava al *BOE*. El juny següent se celebraven les primeres eleccions autonòmiques. Paradoxalment el partit menys autonomista de Balears, AP, les guanyava, i amb el suport de la UM acabada de crear i liderada per Jeroni Albertí, Gabriel Canellas es convertia en el primer president autonòmic balear.

Miquel Payeras